

חפץ

חנוך לוין זכה להצלחה קופתית גדולה ולשבחי הבקורת והמסה התיאטרלית, שמצאה ב"חפץ" את "מחזה-הבשורה" המיוחל מכבר של המחזאות הישראלית. המחזה המודפס מאפשר לבחון צד אחד של הערכה זו; לא דווקא את סגולותיו הדראמטיות של המחזה אלא את התימטיקה ואת עיצוב הדמויות. אגב קריאה מתבלטות אמנם סגולותיו החשודות של המחזה, אך לא פחות מכך חולשותו תי.

בסופה של הקריאה מתעוררת השאלה, האם לפנינו מחזה אופנתי שהצלחתו נובעת דווקא מן החריג שבאפיו ואשר בעוד שנים אחדות, בהתחלף מזג-האוויר הרווח בציבור, לא ייחשב עוד "פנינת-כתר" למחזאות המקורית. אפשר, כמובן, להיכנס לדיון סוציו-תרבותי ב"חפץ" ולנסות למצוא בו שיקוף סאטירי בוטה של המציאות, לא בצורה מישירה ותוקפנית אלא בצורה עקיפה, שהשפעתה מרובה יותר ומאריכת-ימים יותר, המגלמת בדמויות בשר-ודם מצבים "קיומיים" וערכים "קיומיים". יכול אדם גם לנסות ולתלות את הצלחת המחזה ב"רוח הזמן", בנטייתו למאזוכיות ולניהיליזם, למשל. אולם דיון כזה חורג מן המצע הקצר שלנו כאן.

"חפץ" הוא גרוטסקה ואשר על כן הסטריאוטיפיות וההגזמה האבסורדית של הדמויות הן מחויבות המציאות. ההשפלה והאומללות אינן בו "ערך" אלא "סטאטוס" או "נורמה". הגיבורים—טיגלך, אשתו כלמנסע, בתו פוג' רא, ארוסה ורשב'אק וחפץ, דייר קבוע (17 שנים)—יוצרים מידרג משונה של אומללות בינם לבין עצמם, וכל אחד מהם בא על סיפוקו האנושי בהשפילו עד עפר את זולתו החלש ממנו. אולם דמויותיו הסטריאוטיפיות של לוין הן דמויות היודעות את מצבן ואת התפקיד שהטיל עליהן המחזאי; אין אלו בובות-תיאטרון הנמשכות בחוטים אלא ב-

בות המכריזות על מצבן—בדיאולוגים חריזיים, שעל הנייר אינם מצליחים משום-מה לשכנע במהימנותם, ובמונולוגים הקצרים. לפני כל עשייה מכריזה הדמות מדוע ולשם מה עומדת היא לעשות את אשר תעשה. ריטוריקה היא ריטוריקה גם כשנושאה הם האומללות וחוסר-התכלית שבחיים וכשהפאזוס שלה ציני ומאקאברי. ר"חפץ" הוא קונצ'רטו למיתר אחד, מיתר קשה וחד. במיתר האחד שלו שולט לוין שליטה וירטואוזיות והוא מפתח את שליטתו בגונים הרבים האפשריים לו, אף כי יש לומר כי גם "לשיטתו" אין האפשרויות הגלומות כאן מגיעות לגמר מיציון.

אין ספק כי כאשר הדמויות נעות על הבימה יש להן ול"אנטי-בשורה" שבפיהן איכות תיאטרלית, שהיא בבחינת הישג. אך המחזה הכתיב מעיד על חולשתה של הנגינה על "תו אחד".

ב. ט.

חיים ובמה

בעשור האחרון יצאו בישראל מספר ספרים שתרמו, כל אחד על-פי דרכו וטעמו וכשיעור יכלתו, להרצאת-קורותיו של התיאטרון העברי ולתיאור ההווה והפרובלימטיקה שלו. כך, למשל, עולים בזכרונו כמאליהם עיוניו של ישראל גור, עורכו המסור של הרבעון "במה", הכרך ההדור של יצחק נורמן המנוח על נחום צמח, מיסד "הבימה" המוסקבאית, ספרי הזכרונות של שמעון פינקל, אלבוים-היובל של התיאטרון הקאמרי, אלבוים-היובל השחקנים של פטר מירום. לרשימה צנועה זו מתוסף עתה כרך של "זכרונות, רשמים, שיטות" שכתב שחקן-ה"בימה" הוותיק והנלבב, ארי קוטאי, בעזרתו של הסופר ק. א. ברתני.

* ארי קוטאי: חיים ובמה / 50 שנות תיאטרון; יהושע אורנשטיין, הוצאת "במה" בע"מ, 1972; 223 עמ'.

* חנוך לוין: חפץ (מחזה בשתי מערכות); ספרי סימן קריאה, מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור, ת"א, 1972; 87 עמ'.